

PSIHOLOŠKA SELEKCIJA U ORUŽANIM SNAGAMA

Istorijat vojne psihologije u najvećoj meri je povezan sa *psihometrijom*, pod kojom se podrazumeva izrada i primena testova sposobnosti, a i matematički postupak pri obradi rezultata dobijenih testiranjem. Testovi »olovka i papir« bili su i još uvek su glavni instrumenti pri selekciji ljudstva za oružane snage, čiji je cilj, prvo, da se nesposobni za određena formacijska mesta odbiju, drugo, da se ljudi rasporede u skladu sa njihovim sposobnostima, znanjem i ličnim iskustvom i, treće, da se vojne škole i borbene jedinice na najracionalniji način kompletiraju.

Najmasovnija psihološka selekcija u toku prvog svetskog rata izvršena je u američkoj armiji. Prilikom stupanja SAD u rat protiv Nemačke maja 1917. godine, američka vlada je pozvala najistaknutije psihologe da organizuju testiranje mobilisanog ljudstva. Tom prilikom je testirano milion i šest stotina hiljada regruta. Na tom poslu je bilo angažovano 369 psihologa. Na osnovu rezultata testiranja određen je komandni kadar i raspoređeno ljudstvo u rodove i u vojne službe.

Za vreme prvog svetskog rata psihološka selekcija je vršena i u oružanim snagama V. Britanije, Nemačke i Francuske, no u mnogo manjoj meri nego u SAD.

Između dva svetska rata najjaču psihološku službu je imala nemačka armija. U njoj je bilo angažovano 250 psihologa, raspoređenih u 22 stanice za testiranje.

Za vreme drugog svetskog rata najmasovnija psihološka selekcija izvršena je u oružanim snagama SAD. Godine 1943. užurbano se pristupilo pripremama za psihološku selekciju. Konstruisani su opšteklasifikacioni test (AGCT) i nekoliko testova za ocenu specijalnih sposobnosti: mehaničke sposobnosti (AGMA), administrativne sposobnosti (GCAT), sposobnosti za primanje signala (SCCA) i dr. Za izvršenje plana psihološke selekcije angažovano je 1.300 psihologa. Računa se da je u SAD za vreme drugog svetskog rata testirano preko 10 miliona ljudi. Za selekciju i klasifikaciju bio je kompetentan načelnik generalštaba oružanih snaga, kojeg je konsultovala ekipa istaknutih psihologa na čelu s W. V. Binghamom.

Da bi se dobila predstava o problemima sa kojima su se suočavali vojni rukovodioci SAD, navešćemo slučaj bojnog broda »New Jersey«. Početkom 1943. taj brod se još dovršavao u jednom brodogradilištu. Bio je to ogroman brod, sa čvrstim čeličnim oklopom, snažnom artiljerijom i složenim elektronskim uređajima. Trebalo je da on što pre otplovi u

pravcu Tihog okeana i preuzme vodeću ulogu u potiskivanju japanske mornarice. Za njegovu posadu bilo je potrebno 2.600 mornara. Polovinu ove posade sačinjavali su sirovi regruti, a više od dve trećine nikada nije bilo na moru. Veterana, profesionalnih mornara bilo je vrlo malo.

Trebalo je ljude i brod skovati u efikasnu borbenu jedinicu. Pomoćnik komandanta broda obratio se načelniku generalštaba oružanih snaga. Upućena mu je ekipa psihologa, koji su najpre izvršili analizu radnih mesta, a zatim testirali oko 3.000 ljudi. Posle izvršenog testiranja ljudi su, prema ocenjenim sposobnostima, raspoređeni na radna mesta i metodama skraćene obuke osposobljeni za delatnosti koje ih očekuju na njima.

Rezultati su bili iznenađujući. Komandanti drugih brodova su u prvo vreme sa izvesnom skepsom pratili rad psihologa na brodu »New Jersey«. Kada su se uverili u uspeh rada, oni su zatražili da psiholozi dođu i na njihove brodove. Komandant broda »New Jersey« je istakao da je rad psihologa bio koristan iz sledećih razloga: a) nepodobno ljudstvo odmah na početku odstranjeno, pa se nije ni ulagao nepotreban trud u njegovu obuku, b) premeštanja sa jednog radnog mesta na drugo svedena su na minimum, i c) smanjen je broj ljudi koji nije pokazivao uspeh u obuci.

Za vreme drugog svetskog rata u SAD je osnovan Komitet za istraživanje u oblasti nacionalne odbrane, koji je bio pod neposrednom kompetencijom predsednika SAD. Taj komitet je imao 16 odseka. Jedan od njih je bio Odsek za primenjenu psihologiju (pored odseka za primenjenu matematiku, fiziku, hemiju, biologiju, itd.). Zadatak tih odseka je bio da rukovode istraživačkim »projektima« i uopšte da koordiniraju naučno-istraživačku delatnost u okviru relevantnih naučnih disciplina. L. P. Smith, profesor matematike i član Komiteta za istraživanje u oblasti nacionalne odbrane (inače kapetan bojnog broda), ovako je ocenio značaj psihološke selekcije: »Jedno od najvećih intelektualnih postignuća sastoji se u primeni naučnih metoda da bi se oružje podesilo prema čoveku, s jedne strane, odnosno da bi se čovek selekcijom i obukom što uspešnije osposobio za rukovanje tim oružjem...«

Poznato je da su se u britanskoj mornarici u selektivne svrhe upotrebljavale Ravenove progresivne matrice, tj. test opštih intelektualnih sposobnosti, zajedno sa testom elektronsko-tehničkih sposobnosti (ETST). U holandskoj mornarici su od 1944. do 1959. korišćeni isti selekcion instrumenti. Kasnije su eliminisane Ravenove progresivne matrice, jer je ustanovljeno da su preteške za rešavanje, pa je konstruisan nov test opštih intelektualnih sposobnosti, prilagođen holandskom stanovništvu. U novu bateriju testova ubačen je Krepelinov test (sposobnosti pamćenja, zamora i učenja) i Burdonov test (sposobnosti brzine opažanja). U kanadskoj armiji se upotrebljavao tzv. selekcion R-test. Budući da je neverbalnog karaktera (njegov sadržaj predstavlja slike, a ne reči), on je bio prikladan za nepismene i vojnike koji nisu poznavali engleski jezik. Taj test je upotrebljavan u Južnoj Africi (gde se govori engleski, afrički i bantu jezik) i Indiji.

Završetak drugog svetskog rata nije prekinuo nastojanja da se uvedu i usavršavaju metode psihološke selekcije u oružanim snagama. Jula 1957. u Briselu je održan prvi internacionalni simpozijum vojne psi-

hologije, na kome je učestvovalo 200 predstavnika 15 zapadnih zemalja, Bliskog istoka, Kanade i SAD. Jula—avgusta 1960. u Bonu je održan simpozijum vojne psihologije zemalja članica Atlantskog pakta, na kome su selekcija, klasifikacija i efikasno korišćenje ljudstva definisani kao klasični zadaci vojne psihologije u atomsko-elektronskoj eri.

Uvođenje u naoružanje mlaznih i supersoničnih aviona, a i iskustva iz drugog svetskog i korejskog rata zahtevali su da se u periodu 1950—1960. revidira zastarela selekciona procedura u vazduhoplovstvu. Pri tome je vodeću ulogu imala vojna psihologija SAD. Nova selekciona procedura sastojala se u primeni: a) ACT-baterije testova verbalne inteligencije i školskog znanja, b) MCT — baterije testova mehaničkog shvaćanja i c) BI — upitnika, koji se odnosi na biografske podatke, interesovanja i sklonosti kandidata za vazduhoplovne škole. Zanimljivo je da J. C. Flanagan, rukovodilac psihološke službe američkog vazduhoplovstva, tvrdi da najbolju prognostičku vrednost imaju biografski podaci kandidata i test sposobnosti da se na osnovu pokazivanja tri osnovna instrumenta odredi položaj aviona u prostoru.

Psihološka selekcija se sprovodi i u vazduhoplovstvima drugih zemalja, pri čemu se primećuje negde jači a negde slabiji uticaj američke vazduhoplovne psihologije. Na primer, u Tajlandu i u Turskoj se sprovodi psihološka selekcija po američkom obrascu. U Danskoj se psihološka selekcija praktikuje od 1918. Aktivno učešće u konstrukciji selekcionih instrumenata uzimaju članovi psihološkog instituta kopenhaskog univerziteta, pa se ne bi moglo reći da je u toj zemlji vazduhoplovna psihologija pod jakim američkim uticajem. Godine 1955. u Švajcarskoj je boravio J. C. Flanagan radi uvođenja psihometrijskih metoda prilikom selekcije za tamošnje vojno vazduhoplovstvo. No, izgleda da su švajcarski psiholozi ostali dosledni svojoj kliničko-psihološkoj tradiciji i da nisu sa oduševljenjem prihvatili sugerirane psihometrijske metode. U Francuskoj su do 1953. primenjivani američki testovi, ali kasnije se pokazala tendencija ka samostalnijoj psihološkoj selekciji. U Finskoj, u kojoj su takođe primenjivani američki testovi, izradom novih, originalnih testova u poslednje vreme vazduhoplovni psiholozi pokušavaju da se oslobode stranog uticaja.

U SSSR-u do 1936. testovi su se upotrebljavali u različitim oblastima delatnosti. Izvesno vreme su psiholozi A. P. Nečajev i S. E. Minc pomoću testova vršili selekciju za vojno vazduhoplovstvo. Međutim, jednom odlukom CKSKP (b) testovi su zabranjeni i žigosani kao sredstvo reakcionarne psihologije. U poslednje vreme sovjetski psiholozi su promenili stav u odnosu na testove. K. K. Platonov, najautoritativniji predstavnik sovjetske vazduhoplovne psihologije, kaže: »Sami po sebi zadaci i pitanja, tj. testovi, mogu pod uslovom njihove pravilne primene dati veoma dragocen materijal za kvalitativnu psihološku analizu. Pogrešan nije test kao takav, već njegovo korišćenje — testiranje« (*Psihologija letnog truda*, Moskva, 1960, str. 31).

Veoma originalan i kompleksan je test-aparat što se primenjuje za selekciju sovjetskih kosmonauta. To je test-aparat F. D. Gorbova i L. D. Čajnove, koji se sastoji u tome što ispitanik pronalazi na tabeli parove crno-crvenih brojki po određenom redu (crne brojke rastu, a crvene se smanjuju). Za vreme rada iznenadno se uključuju ometajući

podražaji: svetlosni bleskovi, oštri zvuci, a i ljudski glasovi. Na taj način se kod budućih kosmonauta otkrivaju sposobnosti opažanja, pamćenja i mišljenja, a i emocionalna stabilnost pod uslovima stresa.

U našem ratnom vazduhoplovstvu postoji organizovana psihološka selekcija od 1947. godine. Kroz tu selekciju su prošli kandidati za 20 klasa aktivnih oficira, za 20 klasa rezervnih oficira, za 5 klasa aktivnih podoficira i veliki broj letачa-specijalista (mehaničara, radio-telegrafista i navigatora) i padobranskih instruktora. Primenjivani su sledeći selekcionni instrumenti: a) opšteklasifikaciona baterija testova znanja i logičkog zaključivanja, b) Ravenove progresivne matrice (test opštih intelektualnih sposobnosti), c) IL-test (određivanje položaja aviona u prostoru na osnovu pokazivanja tri osnovna instrumenta) i d) Benetov test mehaničkog shvatanja. Testove pod a) i c) su izradili psiholozi Vazduhoplovno-medicinskog instituta.

Uvođenjem psihološke selekcije vazduhoplovna škola je dobila sposobnije ljudstvo. Time je olakšan njen rad i u konačnom rezultatu osposobljen je veći broj pilota, dok je njihov manji broj otpušten zbog neuspeha.

Psihometrijske metode prilikom selekcije ljudstva za oružane snage se danas najviše primenjuju, u tolikoj meri da mnogi smatraju da su to jedine i isključive metode psihološke selekcije. To su, uglavnom, testovi tipa »olovka i papir«, koji su veoma praktični jer ne zahtevaju velika sredstva za njihovo korišćenje. Međutim, kod selekcije vojnog ljudstva još se upotrebljavaju — mada u manjoj meri — sledeće metode: psihofiziološke, socijalno-psihološke i kliničko-psihološke.

Psihofiziološke metode selekcije, pomoću kojih se mere senzorne i motorne sposobnosti, uvek su bile korisne za popunu formacijskih mesta vojnih specijalista.

Još 1915. i 1916. godine u Francuskoj su merili prosto reakciono vreme kod kandidata za vojne vozače i pilote. Godine 1917. u Nemačkoj su konstruisali specijalne aparate pomoću kojih su merili složene psihomotorne reakcije vojnih specijalista. Dvadesetih godina ovog veka u Italiji i Francuskoj su razrađene mnoge psihofiziološke metode za selekciju letачa i mornaričkih specijalista. U SSSR-u su, počevši od 1930. pa nadalje, u selekciji vojnih izviđača primenjivane metode S. V. Kravkova, pomoću kojih se mogao izmeriti efekat bisenzornih podražaja (vizuelnih i auditivnih).

Od mnogih vojnih specijalista zahtevala se za vreme drugog svetskog rata istančana vizuelna, auditivna ili taktilna osetljivost. Na primer, na britanskim ratnim brodovima su bili montirani tzv. »podvodni zvučnici« (u našoj mornarici ih zovu »PEL«) za otkrivanje podmornica. U početku se ti aparati nisu pokazivali uspešnim, mada su inženjeri, detaljnim tehničkim proveravanjem, dokazali njihovu besprekornost. Pretpostavilo se da nedostatak nije u aparatima, već u ljudima koji su njima rukovali. Pozvani su psiholozi, koji su analizirali ovo radno mesto i odredili kriterijume sposobnosti koje operatori moraju imati. Na osnovu tih kriterijuma izvršena je psihološka selekcija. Na taj način selekcionirani mornari su pokazali vanredan uspeh u obuci. Broj neuspešnih slučajeva je bio mnogo manji: dok je ranije od 100 neselekcionisanih mornara otpadalo 70, sada od selekcionisanih — samo 20. Podvodni zvučnici

u rukama ovako selekcionisanih i obučeni operatora postali su efikasni u otkrivanju neprijateljskih podmornica.

U savremenim ratovima borbe se sve više vode noću. Zato je veoma važna sposobnost noćnog viđenja. Britanski psiholozi su za vreme drugog svetskog rata konstruisali aparat pomoću kojeg se mogla ne samo meriti već i razvijati ta sposobnost. Aparat se koristio prilikom selekcije i obuke letaća. Stoga su britanski letaći u noćnim vazдушnim borbama bili efikasniji od nemačkih. Posle rata je Čerčil, tadašnji predsednik vlade, izjavio u parlamentu da se može zahvaliti radaru i aparatu za merenje i poboljšavanje sposobnosti noćnog viđenja što je sprečena nemačka invazija na britanska ostrva.

Sportsko-psihološke metode, koje se od 1956. radi selekcije primenjuju u sovjetskom vazduhoplovstvu, baziraju se, u stvari, na psihofiziologiji. Kandidati izvršavaju mnoge sportske vežbe, kao što su: provlačenje ispod grede, držanje »vage« na preči, trčanje na 100 i 800 m, hodanje zavezanim očima, stajanje na jednoj nozi posle pet zaokreta od 360° sa nagnutom glavom unazad, stisak dinamometra najpre najvećom snagom, a zatim održavanje skazaljke na 3/4 od maksimalne snage, itd. Psiholozi ocenjuju izvođenje tih vežbi i zaključuju o mnogim osobinama svakog kandidata, kao što su: snaga volje, brzina i koordinacija pokreta, mišićno-motorne predstave, emocionalno-motorna stabilnost, podela i pomeranje pažnje, maksimalni tempo pokreta i izdržljivost u takvom tempu, neke vizuelne sposobnosti, statička izdržljivost, vestibularna stabilnost, pamćenje i opšta fizička kondicija.

Dok su glavna sredstva psihometrijskih metoda testovi »olovka i papir«, a psihofizioloških metoda test-aparati, *socijalno-psihološke metode* se služe upitnicima i grupnim situacionim zadacima.

Upitnici se ne primenjuju pod tako rigoroznim uslovima, s obzirom na prostor i vreme, kao što je to slučaj kod psihometrijskih testova. Osim toga, upitnici su često anonimni. Za razliku od psihometrijskih testova, statistička obrada upitnika se vrši po drukčijim postupcima.

Najmasovnija ispitivanja upitnicima su izvršena u američkim oružanim snagama za vreme drugog svetskog rata. S. A. Stouffer, rukovodilac tog ispitivanja i profesor Princeton univerziteta, kaže da je za vojnu psihologiju prvog svetskog rata karakteristično ispitivanje sposobnosti (aptitude), a za vojnu psihologiju drugog svetskog rata ispitivanje stavova (attitude). Time je želeo da ukaže na značaj političkog i ideološkog faktora u oružanim snagama. Stoga su pomoću upitnika ispitivani stavovi američkih vojnika i oficira prema: ciljevima rata, politici sopstvene zemlje, odnosu oficira i vojnika, rukovođenju, privilegijama u vojsci, odnosu između belih i crnih vojnika, podeli dužnosti, kvalitetu oružja i opreme, odnosu između pripadnika različitih vidova oružanih snaga (kopnene vojske, vazduhoplovstva, mornarice i mornaričke pešadije), neprijatelju (Japancima i Nemcima), saveznicima i posebno SSSR-u, obavljanju dužnosti u prekomorskim zemljama, civilnim vlastima, obuci, političkoj indokrinaciji, vojnim sveštenicima, vojnoj disciplini, dezertiranju, simuliranju i izbegavanju obaveza, oskudici i lišavanju, gubicima, ponašanju u borbi, životu posle rata, itd. Iako su ti upitnici bili anonimni, socijalni psiholozi su dobijali uvid u moral pojedinih jedinica i davali sugestije o sastavu i rukovodstvu jedinica, tj. o personalnim promenama.

No, posebni značaj prilikom selekcije vojnika i rukovodilaca specijalnih jedinica (izviđačkih, diverzantskih i dr.) imaju upitnici sociometrijskog tipa. Evo nekoliko pitanja iz jednog takvog upitnika: Kojeg biste druga izabrali da bude s vama za vreme borbe u rovu, odnosno kojeg ne biste izabrali? Kojeg biste druga izabrali da bude u zaštitnici dok vi izvršavate zadatak u neprijateljskoj pozadini, odnosno kojeg ne biste? Ako biste bili ranjeni, kojeg biste druga izabrali da vas vodi do previjališta, a kojeg ne biste? Na takva pitanja vojnici daju anonimne odgovore, iz kojih se može videti koliko koji od njih uživa poverenje u vojnom kolektivu. Prema tim podacima mogu se odabrati vojnici za specijalne jedinice (ili zadatke). Na taj način se postupalo u britanskoj, američkoj i francuskoj armiji za vreme drugog svetskog rata. Čak je bilo pokušaja da se putem sociometrijskih upitnika odabiraju komandiri vodova i četa u britanskoj pešadiji. U vezi s tim, brigadni general J. R. Rees, glavni psihijatrijski savetnik britanske armije za vreme drugog svetskog rata, kaže: »Oficiri koje su vojnici odabrali bili su bolji od onih koje su odabrali sami oficiri.« (*Mental Health and World Citizenship*, »Survey Graphic«, april 1948, p. 3).

Za razliku od testova »olovka i papir«, čija je primena vezana za prostoriju, grupni situacioni zadaci se izvode na zemljištu (van grada). Pred grupu od 6 do 8 kandidata postavljaju se zadaci, za koje je potrebno ne samo aktivirati misaone sposobnosti već i fizičke veštine. Kandidati se, najpre, dogovaraju kako da podele uloge da bi što uspešnije radili, a zatim prelaze na izvršavanje zadataka. Navešćemo nekoliko takvih zadataka: a) potrebno je, pomoću nedovoljno dugih dasaka i užeta, preći potok i preneti pažljivo daljinomer i kutiju sa kapislama; b) treba se prebaciti preko dva drvena zida, visoka 3,5 m i udaljena jedan od drugog 2,75 m, pomoću oskudnih sredstava i pod uslovom da se ne dodirne zemlja između njih; c) iz drvenih delova potrebno je sastaviti konstrukciju, pri čemu jedan kandidat (u stvari, »provokator« i član selekcionog žirija) neumesnim predlozima i sabotiranjem ometa rad; d) uz pomoć greda i kamenja treba preći preko puta koji je »miniran« novom vrstom osetljivih mina, a koje se ne mogu za kratko vreme neutralisati niti izvaditi; e) pri povratku sa izviđanja, i to s jednim »ranjenim« drugom, krišom zaobići neprijateljskog stražara; f) u najvećoj brzini izvršiti pretres napuštene »neprijateljske« karaule, u koju svakog trenutka može naići neprijateljski vojnik. Posmatrajući izvršavanje tih zadataka, selekcion žiri ocenjuje različite osobine ličnosti: motivaciju, efektivnu inteligenciju, emocionalnu stabilnost, energičnost, socijalnost (smisao za saradnju), sposobnost za rukovođenje, izdržljivost, brzinu i preciznost pokreta, a i sposobnost za posmatranje, izveštavanje i prikrivanje.

Grupni situacioni zadaci najpre su se počeli praktikovati u nemačkoj vojsci još pre drugog svetskog rata, prilikom selekcije kandidata za specijalne jedinice. Teorijska osnova takve selekcije je tzv. geštaltpsihologija (psihologija oblika), koja dokazuje da deo u okviru celine ima sasvim drukčije značenje i ponašanje nego kad se posmatra izolovan. Prema tome, ako želimo oceniti čoveka, treba ga posmatrati kako on dejstvuje u grupi. Jer, život čoveka se ne odvija sam za sebe (neovisno), on je uvek povezan sa životom grupe.

Sa armijskog stanovišta, ova teorija je veoma prihvatljiva. Zato su za vreme drugog svetskog rata grupni situacioni zadaci, kao selekciona

procedura, uvedeni u britansku, australijsku i kanadsku armiju. (I danas se u tim zemljama kandidati za oficirske škole obavezno podvrgavaju takvom izboru). U toku drugog svetskog rata selekcija ljudstva za američku vojnoobaveštajnu službu (OSS) se na takav način sprovodila u 8 centara. Samo u dva od tih centara osposobljen je 5.391 čovek. Od tolikog broja vojnih obaveštajaca, raspoređenih na dužnostima skopčanim sa velikim teškoćama i opasnostima, samo su 52 podbacila. To dokazuje da je ta selekcija bila dobra.

I u našem vazduhoplovstvu u periodu od 1957. do 1960. primenjivani su grupni situacioni zadaci prilikom selekcije kandidata. Iako su dobijeni veoma pouzdani podaci o njihovim osobinama, sa takvim selekcionim postupkom je prekinuto pošto su se, zbog prevoženja na poligon (van grada), pojavljivale velike teškoće pri organizovanju drugih (somatskih) pregleda kandidata.

Kliničko-psihološke metode selekcije su usmerene na ispitivanje emocionalno-voljnog života čoveka. Značenje tih metoda u vojnoj psihologiji se sve više ističe. Primetilo se da uprkos tome što je vojno ljudstvo selekcionirano po psihometrijskim kriterijima (sposobnostima), jedan njegov deo ipak podbacuje u ratu, u uslovima borbe. Prema podacima specijalnog istraživačkog komiteta Kolumbijskog univerziteta (SAD), za vreme drugog svetskog rata iz američkih oružanih snaga je zbog psihičkih poremećaja otpalo dva i po miliona ljudi. Ili, za vreme korejskog rata broj gubitaka zbog udesa (havarija), uslovljenih poremećenim psihičkim stanjem pilota i vozača, bio je po prilici jednak broju gubitaka na frontu. Američki psiholog J. F. Snyder, pomoću konkretnih podataka, dokazuje da je otpadanje letачkog osoblja iz američkog vazduhoplovstva u korejskom ratu bilo uzrokovano više emocionalno-voljnim faktorima nego drugim razlozima. Prema tome, psihometrijske metode su relevantnije za normalne uslove letenja (obuku u mirnodopskom periodu), a kliničko-psihološke za efikasnost dejstva letачa u nenormalnim uslovima — u borbi, u kritičnoj situaciji kada otkáže mašina, itd. (*Aviation medicine*, 1951, vol. 22, str. 530).

Strah je emocionalna reakcija, koja se pojavljuje kod vojnika bilo u prvim borbenim akcijama ili kasnije, kao rezultat produženih napora i izlaganja opasnostima. Budući da izvestan broj vojnika ne uspeva da se prilagodi ratnim opasnostima, aktuelni zadatak kliničko-psiholoških selekcionih metoda je da se takvi vojnici otkriju i spreči njihovo raspoređivanje na formacijska mesta koja zahtevaju visoku emocionalnu stabilnost (pilot, vozač tenka, komandir pešadijskog voda, rukovodilac podvodno-diverzantske ekipe, itd.).

Iako postoji niz nepredvidljivih faktora u borbi koji utiču na psihu vojnika, iako kliničko-psihološke metode, uostalom kao i sve druge selekzione metode, nisu kadre da sa stoprocentnom sigurnošću prognoziraju uspeh ili neuspeh u radu vojnika, ipak one mogu približno da ukážu na emocionalno labilnije pojedince. Uravnoteženi, stabilni vojnici takođe mogu doživeti psihički slom pod izuzetno teškim okolnostima, i u takvom se stanju — barem po spoljašnjem ponašanju — ne razlikuju od labilnih vojnika; oni se od njih razlikuju samo po tome što se brže oporavljaju, stabilizuju.

Specifični kliničko-psihološki instrumenti za otkrivanje strukture ličnosti su projektivni testovi. Najpoznatiji su Rorschachov psihodijagnostički test i test tematske apercepcije (TAT). Prvi se sastoji od bilateralno simetričkih mrlja mastila. Ispitanik posmatra te mrlje i treba da kaže šta »vidi« u njima. TAT je sastavljen od slika koje prikazuju ljude u različitim dramatičnim situacijama. Ispitanik je upućen da, u vidu fabule, opiše svaku sliku. Smisao projektivnih testova je u tome da ispitanik izrazi (projektuje) u simboličnoj formi nesvesne želje i sklonosti, koje inače ne bi izrazio u normalnoj komunikaciji, na svesnom nivou. Na osnovu datih izjava ocenjuju se osobine ove ličnosti: bojažljivost i hrabrost, otpornost i popustljivost, izdržljivost i malaksalost, napetost i olakšanje, samouviđavnost i nekritičnost, samosavlađivanje i eksplozivnost, taktičnost i krutost, potčinjenost i superiornost, itd.

Podaci projektivnih testova su dragoceni materijal za kliničko-psihološki intervju, koji obavezno ulazi u selekcionu proceduru kao završna faza ispitivanja ličnosti. Kliničko-psihološki intervju po svojim zadacima sve se više približava projektivnim testovima, budući da ispitiivač istovremeno posmatra ponašanje ispitanika, interpretirajući pokrete, verbalne odgovore i promene u izrazu lica. Ispitiivač, osim toga, ne vodi računa samo o tome šta ispitanik govori ili šta želi da kaže, već i o tome šta on ne želi ili ne može da kaže bez podsticanja. Francuski psiholozi general R. Placidi i potpukovnik R. Biojout, razmatrajući različite psihološke metode, zaključuju: »Bez obzira na svoje neosporne nedostatke, kliničko-psihološki intervju ostaje još uvek jedinstvena metoda rada, koja daje najviše materijala za zaključivanje« (*Forces aeriennes françaises*, no. 105, 1955, p. 1079).

Kliničko-psihološke metode prilikom selekcije uspešno se upotrebljavaju u mnogim armijama (na primer, u švajcarskoj, finskoj, austrijskoj, portugalskoj, italijanskoj i dr.). Kapetan italijanske vojske Gaetano Salveti navodi da je u toku petogodišnjeg postojanja podoficirske škole »Spoleto« prosečno 20% pitomaca otpadalo zbog emocionalnih poremećaja; međutim, uvođenjem Rorschachovog psihodijagnostičkog testa prilikom selekcije, to otpadanje je smanjeno na 8%. Pošto se Rorschachov psihodijagnostički test u svom klasičnom postupku primenjuje individualno — što je nepraktično i iziskuje mnogo vremena — izvršene su njegove modifikacije za grupnu primenu. U vazduhoplovnim školama u SAD mrlje mastila se na platno projeciraju pomoću dijapozitiva, a ispitanici daju pismene odgovore (tzv. MAS-modifikacija). Prilikom selekcije kandidata za našu vazduhoplovnu gimnaziju »Maršal Tito« takođe se primenjuje Rorschachov psihodijagnostički test grupno, ali bez projeciranja na platno, pošto se smatra da se kvalitativni efekat originalnih mrlja projekcijom, ipak, donekle menja. Posebnom organizacijom raspodele tabela sa mrljama omogućena je grupna primena tog testa. Na taj način je u periodu od 1965. do 1970. god. testirano preko tri hiljade kandidata. Dokazano je da rezultati tog testiranja omogućuju pouzdanu ocenu emocionalno-voljnih osobina kandidata.

Budući da smo ukratko prikazali psihološke metode selekcije u oružanim snagama, treba na kraju da istaknemo da se pitanje da li je jedna metoda bolja od druge uopšte ne postavlja. Sve metode su dobre, zavisno od rodova i vojnih službi, odnosno formacijskih mesta, a pri selekcionoj

proceduri težište se stavlja na ovu ili onu metodu. Ponekad ograničenost u materijalnim sredstvima i kadrovskim mogućnostima diktira koju metodu treba primeniti. Budući da je primenu testova tipa »olovka« i »papir«, u tom smislu, najjednostavnije ostvariti, oni se najčešće i primenjuju. Međutim, najkompletnija je selekciona procedura — ako su u njoj sve metode zastupljene i ako se one međusobno dopunjuju.

No, izbor psiholoških metoda prilikom selekcije u oružanim snagama ne bi trebalo da bude diktiran materijalnim sredstvima i kadrovskim mogućnostima vojno-psihološke službe. Vojni mehanizam je u poslednje vreme svuda u svetu izložen stalnim promenama. Uvođenje novih oružja postavlja i nove zahteve u pogledu sposobnosti i osobina ljudi, pa, prema tome, i u pogledu selekcije i klasifikacije. To neizbežno dovodi do neophodnosti revizije selekcionih procedura i klasifikacije. Psihometrijske metode treba usmeriti ka otkrivanju i diferenciranju novih fleksibilnih formi mišljenja, koje automatska oružja danas zahtevaju. S druge strane, ma koliko bila automatska, ta oružja ne mogu funkcionisati bez brižljive kontrole čovečjeg oka i uha, te istančanog i brzog pokreta čovečije ruke. Stoga psihološke metode ništa ne gube od svog značaja, samo se pred njih postavljaju novi zadaci. Promene u taktici, uslovljene povećanom vatrenom moći novih oružja i ekstenzivnom upotrebom elektronskih sredstava, kao što su velika pokretljivost, rastresitost i pojačana aktivnost izolovanih malih grupa — postavljaju nove zadatke kako pred socijalno-psihološke metode (jer se traži veća unutrašnja kohezija jedinice i tešnja koordinacija među jedinicama), tako i pred kliničko-psihološke metode (jer postoji veća mogućnost za pojavu straha i osećanja nesigurnosti).

Dakle, psihološka selekcija u oružanim snagama treba da ima svoju koncepciju. Ako ta koncepcija reaguje na promene u vojnom mehanizmu — ona će biti i dinamična i efikasna.

Dr Stojan CMELIĆ